

Сербін М. М.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

TACTICAL FEATURES OF DETENTION PRISONERS WHO HAVE COMMITTED CRIMINAL OFFENSES IN PRISONS

У статті в контексті нового Кримінального процесуального кодексу України досліджено організаційно-тактичні особливості затримання засуджених, які вчинили кримінальне правопорушення у місцях позбавлення волі.

Ключові слова: підозрюваний, місця позбавлення волі, кримінальні правопорушення, вчинені засудженими.

В статье в контексте нового Уголовного процессуального кодекса Украины исследованы организационно-тактические особенности задержания осужденных, которые совершили уголовное правонарушение в местах лишения свободы.

Ключевые слова: подозреваемый, места лишения свободы, уголовные правонарушения, совершенные осужденными.

In the article in the context of new Criminal Procedure Code of Ukraine studied organizational and tactical features of the detention of convicts who have committed a criminal offense in prison.

Key words: suspect, prisons, criminal offenses committed by prisoners.

Постановка проблеми. Сучасне реформування вітчизняної кримінально-виконавчої системи, посиленої прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, передбачає активізацію боротьби зі злочинністю в установах виконання покарань.

Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [1].

Тому підхід до вирішення питань, пов'язаних з організацією і тактикою слідчих дій в умовах установ виконання покарань, повинен відповідати особливостям розслідування злочинів, скоєних засудженими [2, с. 3].

Важливість вирішення окремих проблемних питань для ефективного розслідування злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі, роль вдосконалення діяльності органів досудового розслідування у подальшому реформуванні вітчизняної кримінально-виконавчої системи свідчить про актуальність і своєчасність дослідження з обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У визначенні кола, характеру та шляхів вирішення органами досудового розслідування й оперативними підрозділами Державної пенітенціарної служби України кримінально-процесуальних, тактико-криміналістичних та пов'язаних із ними організаційних проблемних питань розслідування злочинів у місцях позбавлення волі серйозну допомогу практиці здатна надати їх науково-теоретична розробка.

Уперше її почали проводити з середини минулого століття криміналісти Р. Белкін та Г. Зуйков. Згодом

до розробки цієї проблеми долучилися С. Бородін, А. Бронніков, І. Гуткін, В. Жарський, В. Коломієць, А. Лантух, І. Лузгін, Є. Макаренко, М. Петуховський, В. Сас, З. Смітєнко, В. Тертишник, М. Хілобок та ін.

Оцінка сучасного стану досліджень із проблем розслідування злочинів, вчинених у виправних колоніях (надалі – ВК), дозволяє зробити висновок: їх розробка є сьогодні загально визнаним самостійним напрямком наукового пошуку, що відповідає потребам правоохоронної практики.

Усе це зумовило вибір теми пропонованої статті в аспекті її актуальності.

Постановка завдання. Метою пропонованої статті є спроба висвітлити наявність специфічних обставин під час затримання підозрюваного серед засуджених, урахування яких значною мірою впливає на процесуальні й тактичні особливості його застосування.

Виклад основного матеріалу. Розвиваючись разом із незалежною державою, вітчизняна пенітенціарна система сьогодні послідовно реалізує єдину державну політику, спрямовану на гуманізацію виконання кримінальних покарань та суворе дотримання прав людини і громадянина.

Завдяки вжитим заходам протягом минулого року в переважній більшості установ вдалось забезпечити надійність охорони, значно зменшити кількість втеч з установ виконання покарань, не допустити втеч із слідчих ізоляторів, зменшити кількість убивств, випадків нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Водночас оперативна обстановка в окремих установах виконання покарань залишається складною і напруженою, внаслідок чого допущено умисні вбивства засуджених у Первомайській (№ 117) та Софіївській (№ 45) виправних колоніях, захоплення заручників в Одеській установі виконання покарань (№ 21), нанесення тілесних ушкоджень ув'язненому

у Київському слідчому ізоляторі, Житомирській (№ 8), Кіровоградській (№ 14) та Одеській (№ 21) установах виконання покарань, групову втечу засуджених із Софіївської (№ 55) та Березанської (№ 95) виправних колоній, спроби втеч засуджених із Солонянської (№ 21), Єнакіївської (№ 52), Одеської (№ 14), Ольшанської (№ 53), Катеринівської (№ 46) та Північної (№ 90) (спроба групової втечі) виправних колоній [3].

Сучасна кримінальна процесуальна доктрина ґрунтується на положенні неухильного дотримання законності й обґрунтованості під час прийняття рішень у кримінальному провадженні, зокрема під час затримання особи, що є запорукою досягнення його завдань [4, с. 135].

З урахуванням специфіки умов ВК тактика затримання засуджених, які вчинили злочини, повинна забезпечувати:

а) попередження та припинення можливих з боку особи, що затримується, ексцесів поведінки, що виражаються у здійсненні нею протиправних дій (опір, хуліганство, провокування до злісної непокори законним вимогам адміністрації установи інших засуджених тощо);

б) виключення можливості використання злочинцем періоду затримання для знищення слідів злочину, для його змови із співучасниками чи іншими засудженими про надання протидії розслідуванню;

в) недопущення стихійних чи заздалегідь продуманих протиправних дій засуджених (їх певної частини, окремих груп чи осіб) стосовно затримання злочинця або для вчинення над ним самосуду.

Тактичні умови і прийоми затримання здебільшого зводяться до такого. Затримання осіб, які відбувають покарання у колоніях із позакамерним розміщенням засуджених, часто доцільно проводити у два етапи. Перший етап полягає у виклику особи, котра підлягає затриманню, в розташоване у житловій зоні приміщення, де зосереджені основні служби колонії. Для виклику може використовуватись будь-який привід. Важливо, щоб привід для виклику був переконливим для затримуваного й не насторожував його. Переконалівість приводу повинна підкріплюватись відповідним вибором часу. Зазвичай виклик варто доручати контролерові, який перебуває у черговому наряді.

Супровід засудженого не повинен мати підкреслено офіційного характеру, що свідчить про конвоювання. Разом із тим, пересуваючись за засудженим, контролер не повинен втрачати його з виду й бути готовим як відбити раптовий напад, так і перешкодити можливим спробам затримуваного знищити чи викинути предмети, що можуть мати значення речових доказів.

З цієї ж метою поблизу варто розташовувати групу контролерів, які, не привертаючи до себе уваги засудженого, повинні вести за ним спостереження. За певних умов особа, котра підлягає затриманню, може викликатися й на допит. Щоб такий виклик видавався буденним і не насторожував засудженого, іноді доцільно викликати його на допит разом з іншими особами.

Відразу ж після прибуття засудженого в адміністративне приміщення варто за участю оперативного працівника й контролерів провести особистий обшук засудженого. Після цього оперативний працівник, якій є уповноваженою службовою особою, має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин [5].

Слід мати на увазі, що в даному випадку затримання підозрюваного у вчиненні злочину фактично має статус слідчої (розшукової) дії, адже складений за її підсумками протокол затримання, будучи процесуальним носієм фактичних даних, які мають доказове значення і задовольняють вимоги допустимості та достовірності, безперечно, є джерелом доказів у кримінальному провадженні [6, с. 303]. Цієї точки зору дотримується і В. Тертишник, який у своїх дослідженнях також розглядав затримання особи у межах слідчих дій [7, с. 99–103].

Після складання протоколу затримання та вручення його копії засудженому останній під посиленням конвоєм переводиться до приміщення дисциплінарного ізолятора.

У низці випадків може виникати необхідність затримання засудженого в житловій чи виробничій зоні з наступним його конвоюванням відразу до дисциплінарного ізолятора. У цих випадках тактично доцільно буває проводити затримання у той час, коли більшість засуджених виведені з житлової зони на роботу, беруть участь у культурно-масових заходах, знаходяться у їдальні тощо. Особа, котра підлягає затриманню, під якимось приводом залишається в зоні чи викликається з місць зосередження засуджених і відразу береться під посилення конвой, який доставляє її до дисциплінарного ізолятора. Час затримання в таких випадках може легендуватись посиленням на фактично допущену засудженим дисциплінарну провину, про що йому повідомляється з пропозицією прямувати до дисциплінарного ізолятора.

У випадках вчинення злочину безпосередньо в камері (ВК максимального рівня безпеки, приміщення камерного типу) співмешканці по камері повинні негайно виводитись із місця події й розосереджуватись по інших камерах. Тим самим під час обрання підозрюваним серед них запобіжних заходів звернення цих заходів до виконання може виражатись у переводі злочинців до іншої камери тієї ж установи або в діях, пов'язаних з їх етапуванням до слідчого ізолятора. Як те, так і інше тактично нескладно і припускає належну чисельність наряду контролерів, а також суворе дотримання ними правил конвоювання.

Більш складними є випадки, коли засуджені розміщені камерно, а злочин вчинено за межами житлової камери (наприклад, на об'єкті робіт). Затримання в подібних випадках може бути пов'язане з необхідністю вилучення злочинця (злочинців) із камери, де міститься велика кількість засуджених. Таке вилучення нерідко треба легендувати, викликаючи засуджених із камери під яким-небудь приводом, що не вказує на справжню причину виклику.

Після видалення злочинця із камери, де він перебував, доцільно негайно провести її огляд, а також особистий обшук засуджених, котрі в ній залишились, оскільки злочинець може сховати чи в останній момент передати співкамерникам предмети, що мають значення речових доказів. Такі дії не суперечать нормативно-правовим актам Державного департаменту України з питань виконання покарань [8].

У подальшому слідчий, у провадженні якого перебувають матеріали кримінального провадження щодо засудженого, вирішує питання про переведення зазначеної особи до слідчого ізолятора.

Висновки. Виходячи із викладеного, слід зазначити, що для підтримання й зміцнення правопорядку в місцях позбавлення волі у випадках вчинення засудженими злочинів велике значення мають не лише кінцеві результати розслідування, а й пов'язані з їх досягненням результати окремих процесуальних дій, зокрема затримання підозрюваного, які забезпечують своєчасність та обґрунтованість початку досудового розслідування, швидке встановлення за допомогою доказів особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та вжиття необхідних заходів для її ізоляції від інших засуджених.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.
2. Сас В.А. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених засудженими до позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.А. Сас ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 20 с.
3. Рішення колегії Державної пенітенціарної служби України № 1 РК від 29.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kvs.gov.ua/Kolegia/Rishenya_kolegii.pdf.
4. Лук'яненко Ю. Щодо сутності затримання особи за кримінальним процесуальним законодавством України / Ю. Лук'яненко // Young Scientist. – 2015. – № 6. – С. 135–138.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – №№ 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.
6. Макаренко Є.І. Щодо мети затримання підозрюваного у вчиненні злочину / Є.І. Макаренко // Право і суспільство. – 2013. – № 6. – С. 302–307.
7. Тертишник В. Проблеми процесуальної форми затримання особи у кримінальному процесі / В. Тертишник // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 8. – С. 99–103.
8. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань № 275 від 25.12.2003 р.